

STAREA PATRIMONIULUI ISTORIC DIN ORAȘUL CHIȘINĂU

Ion ALBU

ion.albu@fcgc.utm.md

Dan ALBU

dan.albu@imei.utm.md

Summary: A good part of the real estate in Chisinau included in the Register of Monuments of the Republic of Moldova is ruined day by day. About 80% of protected buildings require emergency rehabilitation, conservation and restoration. Every year, on average, an architectural monument disappears in the historical area of the capital, according to the data of the Monuments Inspection and Restoration Agency. In the last 14 years, more than 100 monuments have been demolished, of which 43 are historical landmarks in the period 2006–2012, according to several non-governmental organizations. What the historical heritage of the center of Chisinau looks like today we will try to describe in this article.

Cuvinte cheie: patrimoniul cu valoare istorică, monument de arhitectură, valoare națională, valoare locală, locație, stare tehnică.

Introducere:

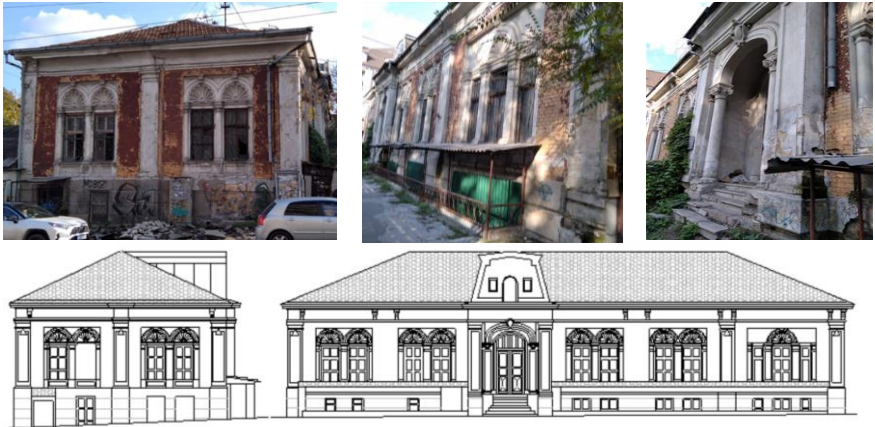
Patrimoniul cu valoare istorică reprezintă o parte esențială a culturii și identității naționale, o resursă primordială care ne ajută să înțelegem cine suntem cu adevărat. În fiecare an, (în luna septembrie) milioane de oameni din toată lumea sunt invitați să viziteze monumente istorice sau să ia parte la evenimente prin care cunosc patrimoniul cultural din întreaga Europă cu ocazia Zilelor Europene ale Patrimoniului (ZEP), organizate la inițiativa comună a Consiliului Europei și a Uniunii Europene.

În capitala Republicii Moldova, când vine vorba de clădiri și monumente istorice, realitatea este dură. Multe clădiri istorice din Chișinău au fost distruse, iar altele sunt ruinate sau în stare avansată de degradare. De la independență încoace, monumentele de arhitectură au fost puse la pământ pentru un hotel, centru comercial sau pentru un bloc de locuit.

Statul sau moștenitorii le-au lăsat de izbeliște, iar agenții economici le-au adaptat epocii, folosind beton, fortan și PVC pentru reabilitări.

Starea clădirilor istorice din or. Chișinău.

Conacul familiei Nazarov, fosta moară de aburi cunoscută și sub denumirea de Moara Roșie, clădirea fostului gimnaziu de fete fondat de baroneasa Iulia A. Von Gheiking sau conacul urban al familiei Cazimir-Cheșco, multiple case/vile particulare sunt doar câteva imobile care, dacă ar fi restaurate, i-ar oferi un farmec orașului Chișinău, datorită combinației de arhitecturi și culturi.

Fig. 1. Conacul familiei Nazarov

A fost construit, prin anii 80, în stil eclectic cu elemente rococo. Primele informații documentare, referitor construcției datează din 1900, când de la frații Ivan și Nicolai Stepanovici Lebedev ajunge în proprietatea negustorului Iacob Nazarov. În 1940 proprietara este atestată Hana Epștein. În timpul războiului casa a dărâmată, fiind refăcută în 1948.

Monument de arhitectură de însemnătate locală, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a mun. Chișinău.

Clădirea cu un etaj se află la colțul străzilor Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni și bulevardul Columna. Este construită din piatră, tencuită, ridicată pe un demisol înalt, cu intrare din curte. Fațada principală, cu 12 goluri de uși și ferestre, este orientată spre strada Columna.

În partea superioară a pereților, este o friză cu modilioane. Acoperișul este în patru pante, cu o penetrare de mansardă în partea centrală, cu un acoperiș din metal în forma trunchiului de piramidă, acoperită cu solzi din tinichea.

Fig. 2. Clădirea moară de aburi cunoscută și sub denumirea de Moara Roșie

A fost construită la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XIX-lea, în stil eclectic, făcea parte dintr-un complex industrial din care a rămas singură, izolată de construcțiile aferente, actual este Monument de arhitectură de valoare locală, inclus în Registrul de monumente de istorie și cultură a mun. Chișinău.

Inițial moara avea trei niveluri ridicate înainte de 1884, aparținând negustorului Abram Levenzon. Ulterior, la sfârșitul secolului al XIX-lea al treilea nivel a ars, iar la începutul secolului al XX-lea au fost adăugate două etaje și o mansardă din piatră, căptușite cu cărămidă roșie, după care moara

de abur este cunoscută sub denumirea „Moara Roșie”- după numele proprietarului, amplasată pe str. Moara Roșie, 5 A,B.

Fațada principală a clădirii conține un rezalit central, prin care are loc intrarea, evidențiată în partea superioară a edificiului printr-un etaj de mansardă, acoperit în două pante. Fațadele părții superioare a clădirii, au un aspect arătos grație combinației dintre cărămida roșie și piatra albă, utilizată pentru a evidenția structura și detaliile arhitectonice. Cu piatră albă sunt marcată colțurile clădirii, ancadramentele și bolțarii, arcele ferestrelor circulare.

Fig. 3. Conacul urban al familiei Cazimir-Cheșco,
str. Serghei Lazo, 24

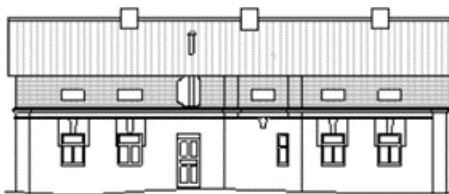
Monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a mun. Chișinău.

Primele informații documentare datează din vara anului 1855, când a fost cumpărat de la licitația organizată de Dumă lotul de pământ cu o suprafață de 1800 stânjeni pătrați de către soția consilierului de colegiu Elisaveta Loran. Casa, cu 11 odăi a fost construită după un proiect confirmat de Comisia de construcții și Drumuri în noiembrie 1857, construcția fiind terminată în 1858, an indicat în frontonul rezalitului. În curând Loran vinde casa principelui Mihai A. Cantacuzin, după care,

conacul intră în posesia Zamferei Cazimir-Cheșco, care este vizitată aici de nepoata sa Natalia Cheșco, căreia soarta i-a dat pentru un scurt timp, să fie regina Serbiei. Printre ultimii proprietari ai acestei case se numără familia Asnaș.

Casa are realizată arhitectura fațadele în stil „empire ture”, având un amplasament deosebit de rar întâlnit: în mijlocul unei grădini, îndepărtată de aliniamentul străzii.

Ferestrele casei sunt în segment de cerc, cu ancadrame, care pe fațada principală conțin în partea superioară o cornișă din motive florale. Intrarea are loc prin fațada de vest, realizată într-un nivel, printr-un rezalit, încununat cu un atic rectangular. Fațada principală, orientată spre est, apare sub forma unui edificiu cu două nivele, cu o compoziție simetrică din șapte axe, dintre care trei revin rezalitului central. În plinurile dintre ferestre sunt pilaștri, pe care se sprijinea o friză cu motive florale, plasată sub cornișă cu configurație curbilinie. Ferestrele laterale ale cerdacului au fost ștergute, una – astupată, iar prin alta – organizată intrarea din grădină prin cerdac.

Fig. 4. Casă individuală, str. Arhangel Mihail, 57

Monument de arhitectură de valoare locală, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a mun. Chișinău la inițiativa Primăriei. Are un grad avansat de uzură fizică.

Practici de preluat.

Conacele Lazo și Bogdasarov din satul Piatra, raionul Orhei, sunt niște monumente de arhitectură de importanță națională. Acestea se află la o distanță de aproximativ o oră de Chișinău. Nu ezitați, explorați frumusețea și locurile frumoase din țară.

Fig. 5. Conacul familiei Lazo, satul Piatra, raionul Orhei

Fig. 6. Conacul familiei Bogdasarov, satul Piatra, raionul Orhei

Conacul familiei Lazo este un monument de arhitectură de mare importanță națională, amplasat în satul Piatra, raionul Orhei. A fost construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

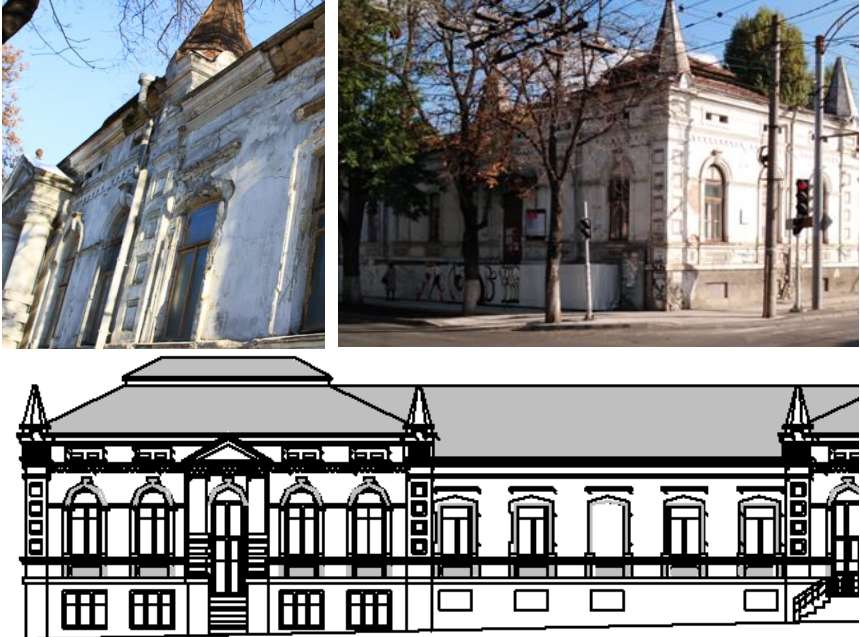
Conacul are un stil arhitectural apropiat de cel al caselor țărănești, cu amplasarea odăilor în jurul holului central. Ultimii boieri proprietari au fost Gheorghe și Elena Lazo, părinții „eroului legendar” al Războiului Civil din Rusia, Serghei Lazo.

Conacul familiei Bogdasarov (uneori Bagdasarov) este un monument de arhitectură de importanță națională din satul Piatra, raionul Orhei (Republica Moldova), construit în secolul al XIX-lea.

A fost ridicat de nobilii armeni ai familiei Bogdasarov, despre care se spune că au venit în Basarabia din Turcia otomană, odată cu Manuc Bei. La începutul secolului al XX-lea, era o gospodărie tipică pentru o familie de nobili, incluzând ferme de păsări, porci, vite și oi, precum și terenuri de vii și livezi.

Complexul era destul de extins, fiind ocupat de acareturi de tot felul, plus o cramă în spatele conacului și un lac în față. Locuitorii mai în vârstă își amintesc că boierul avea și un garaj pentru mașină și tractoare, precum și o minicentrală electrică. După 1944, conacul a fost o vreme închisoare, după care fermele colhozului „Serghei Lazo”, depozit de cereale, iar bucătăria, o anexă la clădirea principală, fiind și astăzi sediu pentru brigada de tractoare.

Chiar în inima Chișinăului, pe strada Bănulescu Bodoni 16, oamenii pot vedea o casă veche și puținii știu că imobilul este un monument de arhitectură și istorie. Clădirea a fost construită la mijlocul secolului XIX și a fost locuința profesorilor gimnaziului nr. 1 pentru băieți.

Fig. 8. Casa cu locuințele profesorilor gimnaziului nr.1 pentru băieți

Clădirea este monument de arhitectură și istorie de însemnătate națională, înscrisă în Registrul monumentelor de istorie și cultură a mun. Chișinău. Imobilul a fost construit la mijlocul secolului XIX și a fost casă de locuit pentru profesorii gimnaziului nr. 1 pentru băieți.

În 1839 Duma urbană a acordat un enorm lot de pământ pentru construcția spitalului militar, o parte a cartierului cuprinsă între străzile Kiev, Seminarului și Podoliei. După construcția blocului principal al spitalului (1843) a fost începută construcția blocurilor secundare. Între anii 1853–1854 a fost construită clădirea amplasată la colțul cartierului. S-a păstrat descrierea casei din 1861, scrisă de mâna lui A.I. Bernardazzi:

„Corp secundar de casă, ridicată într-un parter, cu demisol de piatră sub o parte și cu un beci cu boltă, acoperit cu țiglă, lung de 69 de stânjeni de-a lungul străzii Poldoliei și 15,5 – a Seminarului”.

O parte a clădirii cu suprafața de circa 350 de metri pătrați a fost privatizată în anul 2000 de către SRL *Sindbalneotur*, care a vândut-o peste patru ani agentului economic *Ledamiris SRL*.

În anul 2010, printr-o hotărâre de Guvern, s-a decis înființarea Muzeului Victimelor Deportărilor și Represiunilor Politice, care să fie amplasat în acest edificiu, proiectul prevedea și restaurarea clădirii.

Compania *Ledamiris SRL* a falimentat și bunul se afla în proprietatea S.A. *Corporația de Finanțare Rurală*, care a scos la vânzare clădirea.

S-a ajuns și în situația ca statul să cumpere înapoi monumentele de arhitectură care au fost privatizate pe bănuți și acum plătim bani mari. Guvernul a hotărât alocarea a **șase milioane de lei** pentru procurarea acestei părți a clădirii istorice, ca ulterior, aici să fie creat Muzeul Victimelor Deportărilor.

Prin Hotărârea Guvernului nr.351, din 2005 a fost aprobată lista bunurilor imobile proprietate a statului, utilizate în scopuri culturale și pentru servicii auxiliare, aflate în administrarea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării.

Conform situației de la 1 iulie 2019 au fost efectuate modificări a unor anexe la Hotărârea Guvernului nr.351/2005 unde se regăsește și Muzeul Național de Istorie a Moldovei cu filialele: Clădirea muzeului bloc „B”, încăpere nelocativă mun. Chișinău, str. Bănulescu Bodoni, 16, suprafața de 1738,20 m², clădirea muzeului cu statut de încăpere nelocativă, suprafața de 358,50m². Partea de clădire a muzeului a fost renovată, iar cealaltă îngădită pentru a proteja trecătorii de tencuiala ce poate să se desprindă în orice moment.

Concluzii:

Moldovenii încă n-au învățat să valorifice patrimoniul cultural construit. În afară de a le transforma în muzee nu prea știm cum să ne folosim de imobilele istorice și cum să le integrăm în viața noastră. Nu știm de ce: pentru că e costisitor, pentru că nu este o prioritate, pentru că poate nu e modern, probabil sunt mai multe considerente.

1. Cum facem noi? Construim clădiri noi după asta ne plângem că nu găsim bani pentru restaurări. Așa și trăim.
2. Dacă specialiștii din domeniul Arhitectură și construcții nu-și pun problema valorificării eficiente a patrimoniului cultural atunci de ce ceilalți ar trebui să o facă?
3. Patrimoniul cultural construit trebuie să reprezinte un atu pentru cultură, artă și business.
4. „De îngrădit toate clădirile istorice din centrul Chișinăului pentru a proteja pietonii de traume cauzate de desprinderea elementelor decorative – arhitecturale de pe fațadele acestora”.
5. De introdus impozit local pentru proprietarii clădirilor istorice care nu mențin în stare funcțională construcțiile.

Bibliografie:

1. Imagini clădiri istorice. <https://agora.md/stiri/61270/chisinaul-de-fatada-sau-cum-au-ajuns-cladirile-istorice-intre-demolari-si-neant-foto>
2. Vila urbană a familiei Nazarov. [online]. [accesat 14.11.2020]. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/columna/110/>
3. Descrierea clădirii fostei mori de aburi numită „Roșie”. [online]. [accesat 14.11.2020]. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/moara-rosie/5/>
4. Conacul urban al familiei Cazimir-Cheșco. [online]. [accesat 14.11.2020]. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/serghei-lazo/24/>
5. Informație privind conacele din sat. Piatra, r-ul. Orhei. [online]. [accesat 14.11.2020]. Disponibil: <https://diez.md/2020/07/16/foto-video-descopera-conacele-bogdasarov-si-lazo-din-raionul-orhei-cum-ajungi-acolo/>
6. Informație privind clădirile istorice. [online]. [accesat 14.11.2020]. Disponibil: <https://noi.md/md/societate/cladiri-istorice-din-chisinau-lasate-in-paragina>
7. Date privind casa cu locuințele profesorilor gimnaziului nr.1 pentru băieți din str. Bănulescu Bodoni, 16. [online]. [accesat 14.11.2020]. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect_04_26.pdf